

by Ivan Drach, Lina Kostenko, Yuriy Scherbak, Danylo Kuleniaka who have played a significant role in literary rethinking of Chornobyl disaster.

Key words: literary process, Chornobyl, creativity, publishing, research, films, art, literary text.

УДК 821.111(73)—2.09«19»:792.01

А.В. Гайдаш

ВПЛИВ ВІЗУАЛЬНИХ ОБРАЗІВ НА СИСТЕМУ ПЕРСОНАЖІВ У П'ЄСІ Т. ХАУ «В ПОШУКАХ МАНЕ»

У статті досліджується вплив візуальних образів на розробку персонажів комедії «В пошуках Мане» Тіни Хау. Проаналізовано зображення світу літніх людей у п'єсі. Вивчені особливості лінгвопоетики драматичного твору.

Ключові слова: Тіна Хау, старість, будинок для літніх, сестринство, живопис, Мане.

Драма як найдавніша форма мистецтва виникла у взаємодії з іншими виявами античної культури. На світанку людства цей вид мистецтва містив у собі пісні землеробів, карнавальну процесію селян та елементи діалогів, які пізніше перетворилися на театралізовані вистави з акторами. Уявний світ інсценованих міфів давні греки почали фіксувати за часів елліністичного періоду, а згодом у давньоримській драматургії з'являються перші «драми для читання» — трагедії Сенеки. Драматична дія, яка сформувалася у театральну культуру в стародавній Греції, посідала важливе місце у громадському житті не лише еллінів, а й представників наступних історичних епох. Досить закономірним здається розквіт мистецтва Мельпомени у XVI ст., незадовго після виходу з друкарні Йоганна Гутенберга першої в Європі справжньої книги. Синергію з минулого, зокрема, зв'язок дії, учасників, тексту та діалогічності — сучасна драма зберігає й донині. З появою у XX ст. таких альтернативних форм мистецтва як кіно, телебачення, віртуальна реальність, актуальним є дослідження ролі драматичної дії та світу театру, які набули статусу елітарного та дещо старомодного видів культури. Одна з проблем, яка непокоїть академічні кола літературознавців та театральних критиків, — яке майбутнє чекає на драматичне мистецтво. І хоча кінець XX ст. та початок XXI ст. насичені пророцтвами про заги-

бель театру, драматичні постановки не зникають з культурних обрії; більше того, озброївшись такими новітніми технологіями, як доповнена реальність — Augmented Reality, 3D, відеомапінг або відстеження рухів Motion Tracking [1] — драматурги та режисери продовжують створювати нові п'єси та ставити нові спектаклі, по-сучасному інтерпретувати класичний репертуар. Високий рівень популярності й активності театральньо-драматичної діяльності спостерігаємо у США.

Видатна американська жінка-драматург Тіна Хау вбачає глибинний взаємозв'язок між текстом та іншою формою візуального мистецтва — живописом. У більшості її п'єс так чи інакше залучений цей вид образотворчого мистецтва, пов'язаний з передачею зорових образів, з образним осмисленням дійсності. Топос п'єси «Музей» (1975) свідчить сам за себе; протагоністкою найвідомішого твору «Портрет родини Черчей» (1982) є молода художниця, яка працює над портретом своїх батьків; мисткиня інсталяцій у творі «Назустріч до Занзібару» (1989) Олівія перетворює елементи довіклля у дивовижні форми; художник-модельєр та художник-фотограф є головними героїнями у п'єсах «У одному капці» (1993) та «Подарунок Рембрандта» (2002). При постановках вищезазначених творів ми можемо побачити чималу кількість чітко продуманих драматургом полотен, скульптур, світлин, панорам, репродукцій, театального вбрання та костюмів. Т. Хау робить акцент на декораціях у своїх п'єсах, створюючи власні візуальні мистецькі витвори. Традиційно літературознавці та дослідники драматургії Тіни Хау (К. Бігсбі, Дж. Рогофф, Дж. Браун, Х. Кейссар) фокусуються на аналізі феміністичної складової та впливу філософії екзистенціалізму в п'єсах американської письменниці для театру, не приділяючи належної уваги вивченню органічної співдії візуального та вербального в текстах драматургині. Відтак метою статті є дослідження інтерактивності зорових та мовленнєвих форм в останній п'єсі Тіни Хау «В пошуках Мане» («Chasing Manet», 2009). Завданнями цієї розвідки є окреслення провідної сюжетної лінії, виокремлення ряду символів, аналіз впливу візуальних образів на вербальні, вивчення поетики та рівня інтертекстуальності.

Екстравагантність драматургії Тіни Хау створює особливу когорту прихильників письменниці і серед глядачів, і серед дослідників. Тематика її п'єс завжди гостросоціальна: вагітність, пологи, виховання дітей, материнство, звільнення з роботи або неможливість працевлаштування. З одного боку, поетика її текстів є наближеною до так званих натуралістичних або вербатім-п'єс, які представляють техніку компіляції твору за допомогою монтажу дослівно записаного на диктофон матеріалу (монологів, діалогів та ін.). З іншого — індивідуальний авторський стиль драматургині настільки виразний, що реалістичність живого мовлення —

неодмінної умови вербатім-драми — йому поступається. Однією з важливих тем творчості Хау є зображення світу людей похилого віку: в п'єсах «Портрет родини Черчей», «Назустріч до Занзібару», «Прайдз кроссінг» та «Подарунок Рембрандта» Хау зображує етап життя літніх людей, сповнений новими життєвими смислами та інколи драматичними протиріччями. Гармонійним продовженням цього блоку творів стала комедія Тіни Хау «В пошуках Мане». Прем'єра п'єси мала місце у позабродвейському театрі “Primary Stages” 24 травня 2009 року у Нью-Йорку, викликавши загалом позитивне сприйняття постановки.

Дія п'єси «В пошуках Мане» відбувається у будинку для літніх людей. Неквапливий поступ оповіді схожий на щоденникові записи. У березні до будинку для літніх на місце померлої мешканки закладу потрапляє німечна Ренні, яка пересувається на візочку. Її сусідкою по кімнаті стає 80-річна художниця Кетрін Сарджент — інвалід із зору. Хоча і Ренні, і Кетрін одного віку — немає двох більш несхожих особистостей: майже сліпа Кетрін їдка й категорична, владна і деспотична на противагу безтурботній Ренні. Всі люди навколо Кетрін, і в першу чергу її 50-річний син, — об'єкти для насмішок, шпильок та сарказму. Адже Кетрін — родичка відомого американського художника Джона Сінгера Сарджента та колишня коханка Андре Мальро. Освічена, пристрасна та незалежна художниця Кетрін мріє втекти з «похоронного бюро», як вона називає притулок, і розробляє план втечі. На відміну від своєї ерудованої сусідки, легковажна Ренні, здається, втратила ясність розуму зі смертю свого коханого чоловіка, тому її численна рідня, яка щодня відвідує жінку, помістила Ренні до будинку для літніх. Власне, Ренні про це не здогадується, вона вважає, що живе у непоганому готелі та час від часу кличе свого чоловіка, скаржиться сусідці на його звички та загалом створює атмосферу доброзичливості, родинного затишку й можливості спілкування, вкрай необхідного самотній Кетрін. І якщо протагоністка спочатку бунтує пасивно, проводячи більшу частину свого дня у ліжку, повернувшись обличчям до стіни, то з появою Ренні все змінюється. Безпосередність та людяність Ренні ламають кригу в душі художниці, і Кетрін вирішує взяти подругу по нещастю із собою. Символічними є темпоральні рамки комедії: березень знаменує знайомство літніх людей, у квітні зароджується дружба між двома жінками, а у травні Кетрін замовляє квитки на лайнер для себе та Ренні. І хоча зрілість асоціюється скоріше з осінню та навіть зимовими місяцями, драматургиня наділяє молодістю характери своїх персонажів, надає їм шанс унікального та неповторного досвіду.

Тема духовного сестринства — нетипова для драматургії Тіни Хау, стає одним з провідних мотивів комедії «В пошуках Мане». До того ж

головну героїню п'єси у постановці позабродвейського театру «Primary Stages» грає Джейн Александер — університетська подруга драматургині, дружба з якою надихнула до створення образу Кетрін. Слід зауважити, що у 1989 році Джейн Александер грала одну з головних героїнь в комедії Хау «Назустріч до Занзібару», вже тоді ініціюючи синергію тексту та спектаклю. Феномен жіночої дружби органічно поєднується в п'єсі із зображенням занедбаного світу літніх людей. Полярність двох несхожих характерів Кетрін та Ренні утворюють яскравий приклад особливого жіночого єднання. Саме завдяки потенціалу жіночої взаємодопомоги Кетрін вдається хитрощами вирватися з полону «похоронного бюро» та відправитися на пошуки Мане.

Відправною точкою твору є картина Мане з двома оголеними жінками, одна з яких на центральному плані асоціюється, безумовно, із Кетрін, а Ренні ототожнюється з її подругою на задньому фоні — так у канву тексту письменниця вводить монолог-спогад Ренні про її інтимні стосунки з чоловіком на березі озера [2, 47]. Все почалося з того, що одного спекотного літнього дня Ренні наважилася оголитися, скинути з себе увесь одяг. У символіці п'єси момент оголення стає моментом свободи, протесту, вияву природних первнів. Кожен епізод оголення є художньо випуклий; у них авторка вживає і синоніми, і повтори: *buck naked, stark naked, took off all my clothes, stripped, shed clothes, disrobe*. Щоб оголитися, тим паче на публіці, треба бути мужнім та вільним всередині, чого не можна сказати про більшість персонажів твору (а їх усього 17). Зокрема, йдеться про Рояла, сина Кетрін, який помістив матір до будинку для літніх. Це єдина близька людина, що вряди-годи відвідує Кетрін. Розлучений та самотній, він скаржитися немічній матері на своє «зламане» життя: «...Я заздрю тобі. І завжди заздрих. Ти ніколи не озираєшся перед стрибком. Просто біжиш до краю безодні, розкриваєш руки, наче крила, та гойда — вже лешиш над землею... стрибаєш у порожнечу» [2, 40].

Мотив жіночої солідарності у п'єсі Хау постає як можливість заміщення негативних взаємовідношень протагоністки з сином. І хоча свої стосунки з Ренні Кетрін відверто іронізує: «*Сліпа веде каліку...*» [2, 35], вони є між жінками визначальними для самоствердження та віри головної героїні у себе.

Свій втрачений зір Кетрін компенсує прямолінійністю суджень, називаючи речі своїми іменами. В суперечках зі своїм сином, університетським викладачем поезії, єдиним її відвідувачем, вона заявляє, що будинки для літніх — це те саме, що й лікарні — туди потрапляють перед смертю: “*Nursing homes are where you're taken to die, in case you've forgotten!*” [2, 12] Бурхлива молодість Кетрін, її розрив з сім'єю, занурення у власну творчість відволікали художницю від повсякденного

спілкування з сином; усвідомлення цього прийшло із запізненням. Однак усвідомлення для Кетрін не означає примирення. Вона залишається бунтарем, катализатором дії, недарма її кумиром є Едуард Мане — «шкідливий хлопчисько імпресіонізму» [2, 24]. Репродукція картини «Сніданок на траві» всюди супроводжує Кетрін, оскільки в ній вона знаходить своє внутрішнє підживлення. Адже саме це полотно із зображенням двох оголених панянок поруч з повністю вбраними статечними джентльменами спровокувало бунт у паризькій тусовці 1863 року [2, 25]. Бунтарські вияви осліпної художниці спостерігаємо під час щоденних занять мешканців будинку для літніх, куди Кетрін з'являється в образі Едіпа з розкуйовдженим волоссям, кулаками розтирає почервонілі очі, цитує репліки царя з трагедії Софокла, додаючи: «*Вибачте за запізнення, але в мене були важливі справи — вбивства батьків та одруження на матерях*» [2, 20]. Інтертекст тут має пародійне забарвлення, що підкреслюється зміною гендерних ролей — «носієм» едіпового комплексу виступає жінка.

Водночас Кетрін дуже жіноча, вона асоціює себе з Олімпією — персонажем не менш скандального полотна Мане 1863 року: на картині оголена молода жінка лежить, спираючись на білу, наче сніг, білизну, прикрашена лише квіткою рожевої орхідеї у волосі та чорною оксамитовою стрічкою з перлиною на шиї. Важливим є також другий жіночий персонаж на картині імпресіоніста, якого майже не помітно через новаторську манеру художника: обличчя темношкірої служниці зливається з темним фоном полотна, і ми здогадуємося про її присутність завдяки світлій сукні та яскравому букету квітів. Величність оголеної Олімпії корелює з норавливістю Кетрін, а грайливі кольори служниці суголосні пустотливій поведінці Ренні. Як і «Сніданок на траві», так і «Олімпія» є візуальними текстами-образами, літературне прочитання яких Тіна Хау розкриває в головних персонажах п'єси — Кетрін та Ренні. У драматичних портретах 80-річних подруг письменниці вдалося передати дух молодості, надії, віри, впевненості та сміливості, якими дихають полотна французького імпресіоніста.

Крім очевидного впливу картин Мане на розробку жіночих образів п'єси, вбачаємо у тексті Хау і характерну перенасиченість для її творів алюзіями та цитатами класиків минулого. Так, професор кафедри англійської мови та літератури Колумбійського університету Роял досліджує творчість У.Б. Йейтса — ірландського поета та драматурга, декламує найвідоміші його поезії, в тому числі й «Русалку» — надзвичайно інтимний вірш про амбівалентність любовної пристрасності. Тілесне начало є органічною складовою твору, яке у баченні жінки-драматурга набуває особливого шарму серед мешканців притулку. Так, один із постояльців

Шервуд називає жінок-пацієнок прекрасними молодими панянками та евфемічно запрошує їх до себе: "...one of you young ladies might join me for a little roll in the hay... bang in the barn... delight in the dairy..." («... дехто з вас, мої молоді панянки, може приєднатися до мене, займемося перелюбством, недозвеною спокуюсо, радісною розпустою...») [2, 19]. Принагідно зауважуємо особливості словесної фактури п'єс Тіни Хау, які вражають одночасно влучністю, витонченістю, доречністю та дотепністю. Сильний характер головної героїні підкреслюється сміливими вербальними зворотами, часто ідіомами, говірками або кетч-фразами на кшталт *kick the bucket* (врізати дуба), *bite the dust* (упасти долі, загинути в бою, віддати душу Богові), *join the group!* (ласкаво просимо), *a stick in the mud* (тюхтій, телепень), *lucky stiff* (босяк, бурлака), *blithering idiot* (повний ідіот), *you make my day* (Ну, дякую тобі!), та ін. Крім того, письменниця утворює власні слововикористання: *a blizzard of photos* (вервечка світлин), *a blizzard of locks* (вервечка замків), *creepy voice box* (її голос викликає мурашки по тілу), частотним граматичним перетворенням є речення *wouldn't you like to know* (так я тобі й сказала).

Вісімдесятилітнім подругам вдається реалізація плану втечі, й фінальна сцена твору — місце на палубі розкішного лайнера, який пливе до батьківщини Мане. Важливим в цій п'єсі залишається індивідуальне сприйняття кінцівки, яку можна прочитати або як політ фантазії про-тагоністки, або як оптимістичний хеппі-енд.

Вплив візуальних образів на розробку драматичних персонажів комедії «В пошуках Мане» розкрив неочікуване бачення світу літніх людей, які постають духовно молодшими та сміливішими за своїх нащадків. Образ головної героїні твору Кетрін Сарджент поповнила низку образів людей похилого віку, духовну силу яких авторка зображує в останні роки їхнього життя: мудрість 80-річної Олівії Чайлдз у комедії «Назустріч до Занзібару» рятує від страхів її маленьку онуку, а спогади 90-річної Мейбл Тайдінгз у п'єсі «Прайдз кроссінг» про свій відважний подвиг надихають на сміливі вчинки її родичів та оточення. У перспективі подальших досліджень цієї проблеми вбачаємо вивчення образної системи вищезгаданих драматичних творів для сцени Тіни Хау з огляду на їх останні постановки.

ДЖЕРЕЛА

1. Тимошенко Г. Театр 2.0, или Современные технологии на сцене [Электронный ресурс] / Г. Тимошенко. — Режим доступа : <http://vremyakul-tury.ru/teatr-2-0-ili-sovremennye-technologii-na-scene/>
2. Howe, T. Chasing Manet [Text] / Т. Howe. — NY : Samuel French, 2011. — 71 p. — ISBN 978-0-573-69756-2.

В статье исследуется влияние визуальных образов на систему персонажей комедии «В поисках Мане» Тины Хау. Проанализировано изображение мира пожилых людей в пьесе. Изучены лингвопозитические особенности драматического произведения.

Ключевые слова: Тина Хау, старость, дом престарелых, сестринство, искусство, Мане.

The article studies influence of visual images upon dramatic characters in Tina Howe's comedy "Chasing Manet". It analyzes the forms of depiction of aged characters' mentality in the play. The peculiarities of dramatist's style are examined.

Key words: Tina Howe, senility, Senior Care Home, sisterhood, arts, Manet.

УДК 82—94.09+008

О.А. Галич

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СВІТІ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

Глобалізація суттєво вплинула на документальну літературу останніх десятиліть. Це позначилося на її комерціалізації, переміщенні в центр оповіді абсолютно іншого героя, часто далекого від того вікторіанського типу, що домінував у попередні десятиліття, підміні його симулякрами з додаванням еротики, що інколи тяжіє до порнографії. Науковці України стоять лише на початку осмислення глобалізаційних процесів у літературі, зокрема документальній.

Ключові слова: глобалізація, документалістика, мемуари, художня біографія.

Витоки світових глобалізаційних процесів слід шукати ще в далекому минулому, коли люди на ранніх етапах цивілізаційного розвитку прагнули інтегрувати й синтезувати набуті власним нелегким досвідом знання про світ і місце людини в ньому. *«Хоча наші близькі та далекі предки й не знали слова “глобалізація”, однак глобалізаційні потягнення були їм знайомі. У різні часи, різними засобами та з різним успіхом нас глобалізували єгипетські фараони, всілякі “сини Сонця”, Дарій, той же Александр Македонський, Юлій Цезар, Чингізхан і Тамерлан, арабські*